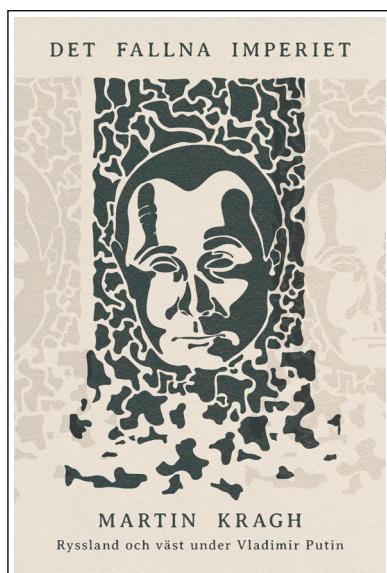

Det fallna imperiet. Ryssland och väst under Vladimir Putin

Martin Kragh

Stockholm: Fri Tanke 2022

340 sider. ISBN 9789189139039

Omtalt av **Kari Aga Myklebost** [professor i historie, Universitetet i Tromsø, kari.myklebost@uit.no]

Martin Kraghs nye bok favner det hele: den politiske, økonomiske, sosiale og ideologiske utvikling i Russlands samtidshistorie, fra de siste tiårene av sovjetperioden og fram til våren 2022. Kragh gir i tillegg grundige gjennomganger av russisk utenrikspolitikk, inkludert maktdynamikken mellom Russland og Vesten gjennom den postsovjetiske perioden.

Til tross for tittelen: Bokas første del omhandler tida før Putin og er en fortettet gjennomgang av Sovjetunionens historie etter 1945 med hovedfokus på hendelsene som førte til statens oppløsning samt en beskrivelse av Jeltsins nye Russland på 1990-tallet. Kragh peker på grunnleggende problemer som oppsto etter 1991: hvordan millioner av etniske russere havnet utenfor grensene til den nye russiske føderasjonen, og hvordan sjokkterapien fikk særlig harde følger for samfunnets svakeste – pensjonister, veteraner og enker. Jeltsins lederskap var ideologisk vaklende, og etter knapt to år med forsøk på demokrati, tok presidenten i bruk militær makt mot folkeforsamlingen.

Kragh skriver fram hvordan styrkingen av maktvertikalen som vi først og fremst forbinder med Putins presidentperioder startet allerede under Jeltsin, og argumenter for at årsakene til at liberaldemokratisk tankegods aldri fikk noe skikkelig fotfeste i Russland på 1990-tallet er å finne i en lengre historisk sammenheng, der russisk selvforståelse og historiebevissthet spiller en viktig rolle. Tidligere århundres erfaringer med *smutnoje vremja*, statsmaktens kollaps, ytre fiender, invasjon og massedød har preget Russlands veivalg i vår samtid. Mange russere har oppfattet en

svak statsmakt som en større trussel enn en autoritær stat. 1990-tallets opplevelse av økonomisk uro hjemme og sikkerhetspolitisk underlegenhet ute rammet i stor grad inn vanlige russeres forståelse av tiåret som en nedgangstid for Russland. Dette ga grobunn for en beleiringsmentalitet, der retorikken om Nato-utvidelsene som del av en vestlig plan for å svekke Russland har fått bredt gjennomslag, skriver Kragh.

Beskrivelsen av Vladimir Putins to første presidentperioder er i Kraghs bok en fortelling om maktkonsentrasjon. Kragh bruker noe plass på Russlands allianse på tidlig 2000-tall med USA og andre vestlige stater i bekjempelsen av terrorisme. Etter 9/11 var dette et sentralt politisk prosjekt for Putin, som bidro til tilnærming mellom Russland og Vesten. Kragh viser samtidig hvordan den russiske innenrikspolitiske siden av kampen mot terror – som hendelsene i Dubrovka-teateret og Beslan – ble brukt for å legitimere presidentens styrking av maktvertikalen. Kragh gir en systematisk gjennomgang av hvordan Putin fortsatte undergravingen av «Russlands embryoniske demokrati» gjennom å ta kontroll med oligarker, medier, teknokrater og guvernører.

Bokas siste tredjedel tar for seg den økende ytterliggående nasjonalismen i Russland og de styrkede fiendebildene av Vesten, maktelitens konspirasjonsteorier, stemplingen av «indre fiender» og den voksende giftigheten i russisk offentlighet over det siste tiåret. Kragh går systematisk gjennom Kremles maktmidler overfor egen befolkning. De statlige sikkerhetstjenestenes voksende makt ligger som et mørkt bak-teppe bak denne delen av boka. Kragh skriver om giftmord og korrupsjon, og tar særlig grundig for seg media og internett som verktøy for russiske myndigheter – for informasjonskrig, svertetekampanjer og innblanding i andre lands valgkamper – og skriver om hvordan det medieskapte russiske parallelluniverset har bidratt sterkt til antivestlige holdninger i den russiske befolkningen.

Kragh behandler også europeiske holdninger og strategier overfor Russland. En stor del av ansvaret for de økende spenningene mellom Russland og Vesten ligger hos Putins regime, skriver Kragh, men utviklingen skyldes også uløste, innebygde systemkonflikter mellom Russland og EU, ikke minst når det gjelder politisk verdigrunnlag slik det kommer til uttrykk i ulike institusjonelle grunnsystemer og ulike syn på sikkerhetsordning i Europa. Kragh er kanskje på sitt beste når han beskriver den negative dynamikken mellom Russland og Vesten som et klassisk sikkerhetsdilemma: ulike grep som de vestlige landene har tatt for å beskytte sine interesser har blitt opplevd eller beskrevet av Russland som sikkerhetstrusler, noe som i sin tur har ført til russiske reaksjoner som igjen har forsterket de vestlige landenes politikk. I denne utlegningen forstås de økte spenningene ikke entydig som Russlands ansvar, men som et resultat av en gjensidig forsterkende og svært destruktiv dynamikk.

Samtidig beskriver Kragh hvordan Putins regime har drevet en aktiv politikk for å øke den russiske befolkningens motvilje mot Vesten: Ved å spille på historiske forestillinger om Russland som noe genuint annerledes enn Vesten – med en sterk statsmakt, ortodoks tro og «suverent demokrati» som grunnleggende elementer – han man avvist vestlig kritikk og insistert på at den autoritære vendingen er et svar

på det russiske folkets rop om hjelp. Russlands utvikling handler ifølge Kreml ikke om demokrati versus diktatur, men om kaos versus orden. Slik har russisk offentlighet under Putin nærmest blitt vaksinert mot kritikk utenfra av «Leviathans tilbakekomst» – den russiske sentralmaktens vekst.

Kraghs bok er skrevet i et tydelig og effektivt språk – dette er en bok for et allment publikum. Boka inneholder en rekke analytiske poeng formulert som gullkorn, for eksempel om hvordan Sovjetunionens oppløsning på nytt åpnet det vanskelige spørsmålet om Russlands geopolitiske og kulturelle tilhørighet: «Historia och geografi tillsåg att Ryssland var för annorlunda för att integreras [i Europa] och för stort till att ignoreras» (s. 164); eller om Russland under Putin som en tilbakeskuende stat, der fortida er styrende for politikken: «Längtan efter det fallna imperiet (...) har förstärkt impulsen att bevare det förflutna in i framtiden» (s. 289).

Med sin bredt anlagte gjennomgang av Russlands samtidshistorie gir Kragh ulike innganger til å forstå utviklingen. Samtidig er boka i sin kjerne *en forklaring av Putins politiske prosjekt*; av hvordan Putins regime har skapt en ny type autoritært system basert på antivistlig retorikk, antilibérale verdier, avvising av universelle prinsipper til fordel for nasjonalisme og verdikonservatisme, og en insistering på at statens interesser kommer først. Forfatteren tilkjennegir også i forordet at bokas mål har vært nettopp å peke på tendenser som har ledet opp til 24. februar 2022. Slik er Kraghs bok i stor grad en forfallshistorie, om et Russland som har utviklet seg fra en svært kortvarig periode tidlig på 1990-tallet med «embryoniske» liberale tendenser til en neoimperialistisk autoritær stat. Kragh vektlegger hvordan den vestorienterte og liberale linjen til Boris Jeltsin allerede høsten 1993 fikk et kraftig skudd for baugen med angrepet på Det hvite hus, og hvordan påfølgende grunnlovsendringer ga styrket presidentmakt. I Kraghs språkdrakt ble med dette forutsetningene for en autoritær vending bygd inn i Russlands rettslige DNA. Forfatteren minner om hvordan Jeltsin allerede i 1992 ga uttrykk for at det trengtes en oppdemmingspolitikk i Baltikum overfor Vesten, og at visepresident Aleksandr Rutskoj uttalte at Krim var russisk territorium. Også utenriksminister Andrej Kozyrev trekkes fram med utsagn om en historisk fundert russisk interessesfære i de vestlige grenseområdene.

Selv om disse eksemplene er historisk korrekte, er det nærliggende å stille spørsmålet om Kragh har skrevet en framstilling av nyere russisk historie med en (for?) sterk innebygd teleologi – et narrativ som oppfyller seg selv, om hvordan Kremls illegitime imperialistiske ambisjoner har vært styrende eller til og med avgjørende for utviklingen gjennom den postsovjetiske perioden. Kunne ting ha utviklet seg annerledes? Boka gir oss ikke mye grunnlag for å reflektere rundt det. Formuleringer i bokas epilog – «Historia är aldrig en serie oundvikligheter» – viser at forfatteren selv er bevisst på den potensielle kortslutningen som ligger i en teleologisk historisk framstilling. Som historiker kjenner man godt til faren ved å skrive fram en målrettet utvikling; man vet jo tross alt hvordan det gikk. Men å utelate tendenser som har pekt i en annen retning enn den dominerende, gir ikke alltid den beste forståelsen av fortida.

Denne leseren kunne i tillegg ønsket seg en mer gjennomgående drøfting av hvor sterkt forankret Putins prosjekt er i det russiske samfunnet i dag. Nærmest en konkret behandling av dette kommer Kragh når han skriver om den russiskortodokse kirkas samfunnsappell i et stadig mer modernisert Russland. Mange ting tilsier at Kremls verdikonservative og autoritære frieri til egen befolkning vil ha begrenset gjennomslagskraft på sikt. Kragh selv indikerer noe lignende i bokas avslutning: «Inget är för evigt. Ett annat Ryssland finns runt hörnet.» Men gjennom bokas 340 sider finnes det strengt tatt lite belegg for et slikt håp.